

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

КАТЕДРА АРХЕОЛОГИЯ

БЪЛГАРИЯ, СОФИЯ 1504 БУЛ. „ЦАР ОСВОБОДИТЕЛ“ 15 тел. (02) 9308/ 572

ST. KLIMENT OHRIDSKI UNIVERSITY OF SOFIA

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

1504 SOFIA, BULGARIA 15 TZAR OSVOBODITEL BD. phone (+359-2) 9308/ 572

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Красимир Петров Лещаков, Катедрата по Археология, Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, член на Научно жури със заповед на Ректора на СУ № РД-38-131 от 28.02.2022 г.

за дисертацията на Николина Рангелова Николова за получаване на образователната и научна степен „доктор“, на тема: *„Раннонеолитни ровове в долината на р. Марица“*. Научен ръководител: проф. д-р Красимир Петров Лещаков.

Като научен ръководител на Н. Николова съм задължен да напиша няколко изречения, които биха характеризирали по-пълно самия автор и предисторията на тази дисертация.

Трябва да се подчертае, че Н. Николова показва траен интерес и висока мотивация относно раннонеолитната култура в Тракия по време на цялостното си обучение в Алма матер. Това ранно фокусиране не е изненадващо предвид спасителните разкопки, в които тя е взела участие, а и специалистите, с които тя е работила на терен. Първият конкретен резултат е нейната дипломна работа *„Раннонеолитните ровове от Ябълково: хронологическа и функционална характеристика“*, която е защитена с отлична оценка. Последвалите години като докторант са в същото поприще, като по този начин се формира една устойчива традиция. Тя е сполучливо допълнена със специализации в Обединеното кралство и в Република Турция, както и с участието в няколко международни конференции. Това е позволява на Н. Николова не само да натрупа опит, но и да навлезе в респектиращата като обем специализирана литература; да работи с колеги, които са водещи учени в тази проблематика. Н. Николова е част от археологическите екипи, провеждащи разкопките два от основните за дисертацията обекта — Ябълково и Нова Надежда, т. е. има не само преки впечатления от архивите и документацията, но и е участвала в тяхната изработка. Сравнимите ровове в Източна Тракия и Северозападна Анатолия — Ашаъ пънар и Ак топралък, са посещавани няколкократно по покана на ръководителите на разкопките и тяхната първична документация е била напълно достъпна. Следователно, формирането на Н. Николова като изследовател

започва с придобиване емпиричните данни и техния анализ, а това от своя страна естествено води до включването им като основни елементи в образователния и изследователски процес.

След тези уводни думи мога да констатирам, че представената от Н. Николова дисертация отговаря на всички изисквания за подобна разработка. Общият обем на труда е 650 страници. Той се състои от две части — текст и приложения. Тестовата част обхваща Увод, девет глави и Заключение, както и Приложения. Работата включва 281 страници авторски текст и 35 страници списък на използваната литература, както и 122 страници в Каталога, който е част от Приложенията. Самият Каталог представлява самостоятелна разработка на Н. Николова и би следвало да се причисли към оригиналния авторов текст. Оригинална е и организацията на данните в Приложение D, което има табличен вид (113 каталожни единици). Графичните и фото-илюстрациите са в побрани в 167 табла, пет карти и седем таблици, даващи представа за геокултурния фон на раннонеолитните ровове във водосборния район на р. Марица.

Информационна база е достатъчно богата, за да позволи осъществяването на това изследване и да обоснове направените изводи. Тя е реферирана подробно в споменатите Приложения — както в текстови и табличен, така и в графичен вид, т.е. подлежи на пълна проверка.

Не е необходимо да се развива в детайли тезата, че темата е актуална и дисертабилна — това е направено добре от автора още в Увода. Успешно е формулиран и изследователския проблем, който е достатъчно сложен сам по себе си, но същевременно е достатъчно значим за праисторията на Югоизточна Европа и Анатолия. Сполучливо е ограничен и географския ареал. Не предизвикват съмнения нито предложената методика, нито хронологическите рамки. Всъщност, това изследване е първото по рода си у нас.

На пръв поглед структура на труда е тежка и трудна за възприемане, но ако се осмислят елементите на нейната „архитектура”, лесно ще се достигне до мнението, че цялата конструкция е пряко следствие от изворовата база, от поставените цели и от задачите на дисертацията; че приемането на евентуални симплифицирани варианти би довело до дисхармония между преследваните цели и постигнатите резултати. След дефиниране на същинския обект (рововете) с техните регионални и хронологически характеристики, авторът навлиза в системите и суб-системите на палео-средата, селищните системи и архитектурата. Втората група проблеми са хронологически динамични — зараждане на самата идея и нейната промяна във времето; вътрешни структурни промени на рововете (вкл. планиграфски, стратиграфски и архитектурни); промени в групите археологическите материали, намирани в пълнежа на негативните структури. Тук са включени гробове, микро-стратиграфия и основни групи артефакти. Стремещът за очертаване на функционални характеристики и конструирането на вероятностни модели правят така, че логическата веригата да изглежда завършена. Но не и затворена. Цялата тази конструкция се базира на един основен принцип — рязко отделяне на полевата информация от археологическите факти и последвалата интерпретация. Това позволява да се въведат процедурите на проверяемост на изказаните тези, ново четене на публикуваните извори и

създаването на нови модели (ре-интерпретация), които да имат не само добре изглеждаща фасада, но и здрави носещи елементи.

Литературна база на дисертацията обхваща няколко равнища — от първични публикации до теоретични изследвания (в частност — създаване на интерпретационни модели и различни сценарии в хронологически план). Тук съществени пропуски не могат да се отбележат, което демонстрира добрата ориентация в библиографията и умението на Н. Николова да използва конкретните публикации и изследвания критично и по същество.

Основният текст на работата е структуриран в девет глави. Не е възможно да се обсъжда в дълбочина предложения текст поради неговата големина, а и поради спецификата на Становището, така че ще се ограничи само с някои основни бележки. На фона на стандартния историографския преглед в първата глава (*„История на проучванията и терминология“*) изпъкват онези страници, които са посветени на терминологичния апарат. Неговото синтезиране и изпълването с конкретно съдържание на отделните термини е новост за българската археологическа литература; положителен е и опитът за адаптиране на чуждоезичните термини в Балкано-анатолийската неолитна среда. Във втората глава (*„Рововите ограждения в Тракия: околна среда и културен контекст“*) обектът на изследването е поставен в неговата гео-културна среда — при това успешно, а в третата глава (*„Раннонеолитните ровове в Тракия. Типология, основни характеристики и сравнителен анализ“*) се пристъпва към извеждане и анализ на основните му характеристики. Тук причинно-следствената връзка е очевидна и доказването на зависимостта на форми, типове и характерни елементи от природната среда и селищните модели формира онази специфика, която ще бъдат необходима за поставянето на обекта на изследването в контекста на Европа и Анатолия през неолита. Не само това: успешното изпълнение на процедурата позволява да се открият и особеностите, които ще се окажат толкова устойчиви във времето, че да формират по-късните традиции. Въпросът, дали те са генетични или не, надхвърля рамките на изследването. С малки забележки, тази задача е решена успешно и това е показано в теста на последните глави от седма до девета. Девета глава е посветена на функционалния анализ, но е включена в списъка, защото не е възможно в търсенето на достатъчен обосновани тези изследването да се еманципира от формално-типологическия или от контекстуалния анализ. Част от текста попада в сферата на социалната и поведенческата археология. Тук причислявам главата *„Планиране, изкопаване и поддръжка на рововете“*, посветена на едно научно занимание, което е новаторско за българската историография.

Моят прочит на текста по глави ще завърши с наблюдението, че работата съдържа основните елементи на конвенционалната археология (напр. резултати от типологическия, от стратиграфския, от пространствения и от контекстуалния анализ, данни за относителната и абсолютната хронология), които са намерили място в глави III, IV и VI. Всичко това демонстрира стремежа на автора да направи изследването завършено като структура и да постигне поставените в Увода цели и задачи. Видно е, че това е направено успешно.

Заклучението на работата не е механичен сбор на обобщенията в отделните глави, а представлява синтез с основен акцент върху онези направления, които предвиждат напред всяко подобно изследване. Стойностни са разсъжденията относно двете основни перспективи в този

процес — обогатяване на изворовата база (не само чрез въвеждане на нови полеви данни, но и чрез по-задълбочен прочит на вече съществуващите), от една страна, а от втора (и като неминуемо следствие) — създаването на нови интерпретационни модели.

Работата е написана на добър български език, което я прави по-лека за четене и възприемане. Положително въздействие върху читателя предизвиква и качеството на илюстрациите, което имат собствен (дизайнерски) принос. Тези бележки биха имали по-голяма стойност при публикуването на труда, но и на този оценъчен етап играят съществена роля.

Както всяко едно изследване, дело на млад автор, и това не е лишено от грешки и пропуски. Те се проявяват на различни равнища — от детайли в дескриптивната част и в типологията, до някои елементи на по-общите разсъждения. Преобладаващата част от тях са механични или са израз на разбираем научен ентузиазъм, което ги прави не толкова значими и напълно преодолими. Като цяло, забелязаните пропуски не променят основните характеристики на работа и не внесат негативизъм в общата оценка. А тя, според мен, е напълно положителна.

Авторефератът отговаря на изискванията. Приемам изброените в него приноси. Като цяло, те са точно формулирани и обхващат почти цялата гама на изследователския процес — от въвеждането на нова терминология и типология през конкретните анализи на полевата информация до селекцията на най-вероятностните модели. Вниманието заслужат тези, които се отнасят пряко към социалната археология и към т.нар. поведенческа археология — една област на научното дирене, която не е твърде популярна у нас.

Н. Николова има достатъчно обнародвани разработки по темата на дисертацията, които отразяват нейните основни части. От посочените четири, три са самостоятелни и една е в съавторство. Освен това са съобщени още две статии и една студия (две в съавторство), които се включват в по-широките хронологически и пространствени рамки на проблематиката. Това илюстрира интересите на автора, които навлизат в съседни хронологически отрязъци; в гранични географски и проблемни полета.

В качеството на научен ръководител декларирам, че в представената за защита работа няма нерегламентирани заемки и некоректно цитиране, копиране на чужди разработки или на части от тях, т.е. тя е оригинална и е лишена от елементи на плагиатство.

Всичко написано до тук ми дава достатъчно основание да гласувам положително за присъждане на образователната и научна степен **доктор** на **Николина Рангелова Николова**.

София, 30.03. 2022 г.

Проф. д-р К. Лещаков